

Hatéves voltam, amikor elment Michał nagyapa. Nagyon sok mindenre emlékszem. Larysával szoktunk játszani a sírjánál, a patakon túl. Hatalmas tölgyfa nőtt mellette. Fölmásztunk a koronájába. Baloldalt volt a nagyapa sírja. Délutánonként árnyékot vetett rá a tölgy. Leheveredtünk a fűbe, oda, ahova nem értek el a pátriárkafa göcsörtös gyökerei, és puha volt a föld. Ugyanazok a bogarak mászkáltak a testünkön. Bámultuk a vastag kékséget, semmiségekről beszélgettük. Félálom, félébrenlét, gyerekkor. Három kereszt állt fölöttünk: Michał nagyapa, Kune-gunda dédmama, Hieronim; Hieronim volt az első.

Alkonyattájt az igazi családi temetőre mutatott az árnyék: a patak túlsó partján, a fűzfák alatt volt. Százhetvennyolc kereszt. Valahogy sosem jutott eszembe megkérdezni, minek a határa a patak.

Játszottunk a tölgyfa alatt és a tölgyfán, mert ez volt a legnagyobb fa a környéken. A legmagasabb ágakról láttam a tanyánk

épületeinek tetejét, a szélmalom tornyát. Olvastam Thalészról, és másnap megmértem az árnyékokat – az enyémet és a tölgyfáét. Egy hatéves gyerek negyvenhét lépése tette ki a magasságát. Igazi növényisten. Larysa megkérdezte, mit csinálok, amikor egyenesen Michał nagypapa sírja felé tartottam. – Szellemet idézek – válaszoltam, mert tényleg úgy nézett ki, mintha szertartást végeznék. Az árnyék végéről a kereszték közé ugrottam. Ha-ha-hah! Magasra húzott lábbal, jól behajlított térdel, éles szögben megtörő könyökkel, arcomat az ég felé fordítva. Így tér át egyik játékról a másikra a kisgyerek, nem csikorognak az egymást követő akkordok. Larysa is bekapcsolódott. Táncoltunk. Kacagtunk.

A századik piruett után vettem észre az alakját, egy fa tövében ült, körülötte bölcsőt képeztek a fa gyökerei. Pipázott. Megdermedtem; Larysa körülnézett, ő is észrevette.

– Nagypapa! – csicseregte, és odafutott hozzá.

Michał nagypapa elmosolyodott, kinyújtotta a kezét. Larysa nagy lendülettel az ölébe ugrott. A nagypapa felnyögött és elnevette magát – megismertem a hangját.

Odamentem. Fölemeltem és odaadtam a pipáját, amelyet rávetődő húgom ütött ki a kezéből. Bal kezében a pipaszárat tartotta; a jobbal Larysát simogatta, aki már a térdén ült, szorosan átölelte a nyakát, és a nagypapa ősz szakállába fúrta a fejét. Egy hónappal ezelőtt még így aludt el, a nagypapa dohányszagában, nagy tenyere alatt – szinte minden este. A nagypapa aztán bevitte a kiságyába. Larysa volt a legkisebb, a nagypapa volt az ő tölgyfája.

Larysa most a fülébe sugdosott. Álltam és néztem, még egy perc, és elszaladok. A nagypapa rám emelte a tekintetét, elmosolyodott, rám kacsintott. Visszamosolyogtam.

A hátam mögé mutattam, a keresztre.

– Meghaltál.

Bólintott.

– Meg.

Ezért nem szaladtam el.

Leültem melléjük. Megérintettem a karját az ing durva anyagán keresztül; aztán közvetlenül a kezét, száraz, ráncos bőrét. Mosolyogva nézett. Most már tudom, mulattatták a kerekre nyílt gyerekszemek. A gyerekszemek, ahol a naivitás tükröződik, ahol minden igaz, minden a lehető legszokványosabb, még a legnagyobb ámulatban is.

– Hol voltál? – kérdezte Larysa.

– Mindig veled voltam, mókuskám – válaszolta suttogva a nagyapa, és megcsókolta a homlokát. Könnyek gyűltek az öregember szemébe, a megbocsátott fájdalomból, az elhagyottak veszteségéből összegyűlő tavak.

Elmondott egy mesét. Szokott így mesélni néha. Hosszú meséket mondott, mint most is. A Fejedelem és az ő Könyve. Nagyon régi volt a Könyv, ősidők óta őrizte ez a nemzetiség. Amikor fontos döntésekre került sor, a Fejedelem – mint minden elődje – az apjától kért tanácsot. Kinyitotta a Könyvet, elmondta a varázsigét, megjelent az Öreg Fejedelem szelleme. Aztán érkezett a különösen nehéz döntés. Mit tegyünk, kérdezi a Fejedelem. Az apja nem tudja, de azt javasolja, kérdezze meg az ő apját – úgy, ahogy addig is tette. Fogja a Könyvet, és megidézi a Nagyapa-Fejedelmet. A Nagyapa – a Dédapa-Fejedelmet. A Dédapa – az Űkapát... És így tovább, a gyerekeknek való kiszámoló ritmusában, ereszkedő kadenciával; neveltünk, és a nagyapával együtt skandáltuk a szöveget.

Larysa végül elaludt. Lement már a nap, emlékszem, milyen vörös volt az ég, szerettem elaludni ebben a vörösségben, a nedves fa illatú verandán, ahol éreztem a nagy ház

lélegzetét, mert minden ajtaja és ablaka a szeles terekre nyílt... A ház! Vissza kell mennünk! Fölpattantam, a nagyapa fölébresztette Larysát. Kelletlenül állt föl. Kézen fogva húztam magam után az álmos kislányt.

– Emlékezzetek a Könyvre! – kiáltott utánunk a nagyapa, de már nem láttuk a hatalmas tölgyfa árnyékában, amikor átgázoltunk a patak hideg vizén. – Emlékezzetek a Könyvre!

Később gondolkodtam el azon, hogyan végződik ez a mese; egyáltalán hogyan végződhet.

Még adódott néhány alkalom, amikor megkérdezhettem volna, de valahogy sosem jutott eszembe. Egy hatéves gyereknek nem könnyű hosszan koncentrálni.

De sok mást is mesélt a nagyapa szelleme. Nagyon sok mindenre emlékszem.

1.

Észrevétlenül kezdődik, rendszerint azzal indul, hogy fájdalmasan érint a banalitás.

Egy nap – hány éves vagy akkor? a húszat még biztos nem érted el – belátod, hogy soha többé nem leszel gyerek. Nem éled át még egyszer annak a kornak egyetlen óráját, egyetlen percét sem. Már kattantak a váltók, minden esély eljátszva. Mint a hullámfüggvény – korlátlan lehetőségekből hanyatlasz az egyetlen állapotba. Ezt és csak ezt a gyerekkort cipeled magadban az idők végezetéig. Vereséget szenvedsz mindennap.

Ezt elvileg mindannyian tudjuk jól – de egyszer csak levonod a végső következtetést, a lelked legmélyéig asszimilálod ezt a mozdulatlanságot, magad alá húzod a lábad, szédülsz, leülsz a földre rémülten, kétségbeesve, erős és lassú dobbanásokkal ver a szíved. Számolod, egy-kettő, három-négy, öt-hat, ezek a halál léptei, így lopakodik, így lépked, ez a világmindenség atomórája, a félbemaradt összeomlás metronómja, az entrópia homokórája.

Apró dolgok ragadhatnak ki belőle: egy friss alma íze, az éjszaka illata, a kishúgod nevetése... Fölállsz, végül fölállsz, mind-

annyian fölállunk. Mögötted, a földön egy árny-torzó: a gyerek holtteste.

Lovakat tenyésztettünk. Több mint kétszáz lóból állt a ménesünk. Amikor mindet kitereltük a karámba, a kövek is megfordultak föld alatti barlangjukban patáik robajától. Csak nekünk és a Zapart családnak volt ekkora tenyészetünk; Zaparték ménese viszont alig feleakkora. Tavasszal kihajtottuk a hátraslovakat Zöldvidék végtelen rétjeire, és egyszer megtörtént, hogy valahol ebben a végtelenségben mégis összetalálkoztak a méneseink, egymásnak estek, összekeveredtek. Attól kezdve megjelöltük az állatokat. Két megfordított patkó volt a mi jelünk, Zapartéké pedig egy kereszt. Általában a szabadban, futtatás közben végeztük a csikók jelölését. Néha a kerítésen ülve nézelődtem. De akkor nem voltam ott, amikor a papa és Michał nagyapa megjelölték Harmadik Csillagot. Ezekiel mesélte el; aztán maga a nagyapa is. Harmadik Csillag egy pillanatra elszabadult, még fekvő helyzetben rúgott egyet, de olyan szerencsétlenül, hogy pont az öreg mellkasát találta el a patájával. Nem volt erős a csikó rúgása, de Michał nagyapa határozottan érezte, hogy elmozdult valami a testében.

Nem kapott levegőt, leülni is alig tudott. Egy pillanat múlva már érezte az égető, szúró fájdalmat. A papa, Ezekiel és Tekla néném hajolt a nagyapa fölé. – Mindjárt jobban leszek, mindjárt – zihálta. Nem lett jobban. Bevitték a házba, lefektették a szobájában, a melléképület emeletén. Egyedül akart menni, de kiderült, hogy a karja alá nyúlva kell segíteni; végül a karjukban vitték – segítségül hívták még Natanielt is. A kis Jan elvágatott a Doktorért. Ekkor tudtam meg. Rögtön odaszaladtam a nagyapához, de már ott nyüzsgött a fél család, a mama elzavart minket, engem és Larysát. Larysa sírva fakadt. (Larysa sírásával a következő volt a helyzet: néha vad dührohamokat váltott ki belőlem, kiabáltam a húgommal, kicsúfoltam, pofákat vágtam, ő meg annál hevesebben zokogott, ettől pedig csak még dühösebb lettem... máskor viszont – hatalmas hullámokban tört rám az együttérzés, az ikerszomorúság a sírásától, ilyenkor ügyetlenül csitítgatni próbáltam, vigasztaló szavakat dünnyögtem, szoroson magamhoz öleltem, a gyerekeknek olyan fontos a testi közelség, az érintés, aztán a melegség megszabadított minden lidércnyomástól... Egyszer düh, másszor együttérzés – és úgy

éreztem, nincs olyan szabály, amelynek alapján meg tudnám jósolni, a reakció melyik típusa diadalmaskodik éppen.) Larysa a lépcső alá bújt könnyes szemmel; én is utánakúsztam. Sötét helyek, meleg, fülledt helyek, félhomályos helyek – ott a biztonság, ott a vigasz. – Meghal, meghal – hüppögte. A nagyapa ajtaja előtt hallotta ezt a mondatot valakitől, és most hangosan ismételte, ez volt a legnagyobb félelme, mert teljesen érthetetlen volt. – Nem hal meg – mondtam –, nem hal meg. – Meghal, meghal, meghal. – Majdnem egy évvel azelőtt halt meg az unokatestvérünk, Małgorzata. Este élt, reggelre halott volt; utána nem láttuk már sohasem. Amikor megkérdeztük apát, azt mondta, elvitte a halál. Most Larysa minden gyerekkori félelme visszatért. A hüvelykujja a szájába vándorolt, lekuporodott a falmélyedés sarkába – vézna térdét az álla alá húzta, a lábujjai behajlítva, szalmaszínű haja bedagadt szemébe hullik, megszakad a szívem, amikor ezt a határtalan kétségbeesést látom kerek arcán, sírásra görbült száján. A gyerekek-nél ragadós a sírás; minél tovább néztem, annál közelebb voltam a könnyekhez. Már remegett a szám, már bizsergett az arcom. Hirtelen megfogtam a karját. – Gyere.

– Megrántottam, egyszer, kétszer, háromszor, egyre erősebben, míg végül megmozdult, és ettől kezdve már hagyta magát irányítani. – Gyere, megnézzük.

A házunk több mint tíz kisebb-nagyobb épületből áll, amelyek a legrégebbi rész, a fából épült tanyaház körüli négyszögben helyezkedtek el. A faházban most már csak vendégek éjszakáznak, pedig még mindig ez az épületkomplexum tengelye. Keletről illeszkedik hozzá a legnagyobb épület (ebben lakunk mi is): háromszintes kőház hat kéménnyel, tágas verandával és hosszú tornáccal. Mögötte áll a nagypapa házikója. Tornác veszi körül a nagy házat, ezt használtuk folyosóként, így jártunk át az egyik szobából a másikba. Sokszor elbújtunk (mi, gyerekek) az előlünk elzárt helyiségek ablakai alatt, ott hallgatóztunk, leskelődtünk. Még többször előfordult, hogy egyszerűen addig kergetőztünk a tornácon, amíg csak el nem fogyott a levegőnk, vagy míg dühösen közbe nem lépett az egyik felnőtt. Anya kiabált, hogy a végén még a nyakunkat törjük. Ha ki is törjük, akkor sem így – sokkal hatékonyabb módszereink is voltak. A kis Jan mutatta meg valamelyik éjjel, hogyan lehet fölmászni a tetőre, és onnan átmászni a többi épület tetejére. Minden más volt

a tető perspektívájából, egyszerre titkos rendeltetésű, egzotikus konstrukciók lettek a jól ismert helyek. Föl is másztam, amikor csak tudtam – vagyis leginkább éjjel, mert nappal mindig fenyegetett a lebukás veszélye. De volt benne még valami: a magasság mákonya. A tetőről elláttam a tölgyfáig. A tölgyfára is fölmásztam; innen láttam a házunk tetőit. És volt még valami: a hatalmas tér lélegzete. Főleg éjszakánként, a meleg, csillagos éjszakákon. Hat év, ezer álom, fölmásztam a két négyszögletes ikerkémény között, föl-emeltem a fejem, kitátottam a szám, hosszú kortyokban nyeltem az éjszakát; engem is elnyelt az éjszaka. A szél keze a hajamban, a torkomban a szagok ecsetje (a föld, a fű, a füst, a föld szaga), a fülemben zúgás, a végtelen terek rémületes, csodálatos zúgása, az a nem hallható robaj, amely ott van minden csönd mélyén, és az ilyen éjszakákon egyszerűen szétveti a koponyádat. Hátammal a kéménynek támaszkodva, tágra nyílt szemmel, félig nyílt ajkakkal reszkettem, átfagyva, lázban égve. (Most biztosan tudom: ha nincs a kis Jan, ha nincsenek a tetők a tanyánkon – akkor nem fogadtam volna el Bartłomiej mester kelyhét.)

De voltak alacsonyabb ösvények és köny-

nyebb borzongások is ebben a birodalomban. Magammal vittem Larysát. Tudtam, hogy át lehet ugrani a tornácról a melléképület erkélyére, aztán ott úgy előrelopakodni lépésenként, hogy belássunk a nagyapa hálószobájába. Nyilvánvaló, hogy halálos kockázattal járt ez az ugrás – de egy gyerek ezt nem így látja. Mindketten átugrottunk – először én, ő meg utánam –, még csak nem is néztünk le. Lekuporodva araszoltunk az ablakhoz, egy mozdulattal kaptuk föl a fejünket. Este volt már, a házunk mögött a felhős ég árnyéka; előttünk – az emberekkel teli szoba meleg világossága.

Ott volt Michał nagyapa – mozdulatlanul feküdt az ágyban, láttuk a kezét a takarón és az orra vonalát; ott volt a Doktor – fel-alá járkált az ajtó és az ágy között, időnként a nagyapa fölé hajolt, meghallgatta a lélegzése ritmusát, a szívverését; ott volt a papa, két nagybácsink, Anastazy és Karol, iker nagynénéink; ott volt a Pásztor, észre sem vettem, hogy megérkezett – az ágy lábánál ült egy széken, háttal az ablaknak, lehajtott fejjel, úgy nézett ki, mintha aludna, de később világossá vált, hogy valójában a térdén fekvő, nyitott imakönyvből olvasott.

Hosszú percek, negyedórák teltek el így.

Már besötétedett, föltámadt az esti szél, megismertem az illatát. Időnként kinyílt a hálószoba ajtaja, be-benéztek a rokonok. Az iker nagynénik megint sírva fakadtak. A Doktor kinyitotta a táskáját, fém és üveg csillant meg benne. Beleszúrt a nagyapa karjába, valamilyen sötét folyadékot fecskendezett az ereibe, aztán a mellényéért nyúlt, az órájára pillantott. A nagyapa ujjai megfeszültek a takarón, én Larysa izzadt tenyerét szorongattam. Mire vártunk ott, az ablakpárkányba kapaszkodva görcsösen, a falhoz lapulva, öt méterrel a föld felett? Milyen titkot akartunk kilesni?

Mert végül mégiscsak kilestük. A nagyapa hirtelen felült, megpillantottuk az arcát, rémült szemét, állát, amelyre nyál és vér folyt. Köhögni kezdett, a mellkasához kapott. Odaugrott hozzá a Doktor, odaugrott a papa, a többi családtag – a Doktornak kellett rájuk kiabálnia, csak akkor rebbentek szét. A nagyapa fájdalomtól eltorzult arccal, rekedten sutogott valamit. Szemmel láthatóan nem értették, mert egyszer csak elhallgattak, és ekkor tisztán, érthetően felhangzottak a Pásztor szavai: – Az Úrnak törvénye tökéletes, meg-eleveníti a lelket; az Úrnak bizonyágtétele biztos, bölccsé teszi az együgyűt. Az Úrnak rendelései helyesek, megvidámítják a szívet;

az Úrnak parancsolata világos, megvilágosítja a szemeket... – Larysa erősen belemarkolt az ingembe, elfordította a fejét az ablaktól. – Meghal, meghal, meghal, meghal. – Hát akkor meghal; csöndben maradsz végre?! – mordultam rá.

Odabent ugyanis nagyon furcsa dolgok történtek. A Doktor a feje fölé emelte üres kezét, és ellépett az ágy mellől. A papa, a nagynénik és a nagybácsik szó nélkül álltak, most kővé dermedtek. A Pásztor ugyanis Michał nagyapához hajolt, és dühösen rájuk förmedt:

– Mind a sírig! Mind a sírig! Mind a sírig!

Nem nagyon értettem, mit akar ez jelenteni. Ez lenne a következő ima refrénje? A Pásztor a kárhóztató prédikációknak fenn-tartott hangon mondta ezt a három szót; hátat fordított az ablaknak, de tökéletesen el tudtam képzelni, hogy mutat most az arca.

Az volt a legfurcsább, hogy a nagypapa mintha mindennek ellenére nem hallotta volna őket. Üres tekintettel meredt maga elé – vagyis valahova jobb oldalra, a hálószoza sarkába, az ágy és az ajtó közé –, és zihált. Vérbuborékok jelentek meg a száján. Hányingerem támadt. Nagy nehezen legyűrtem.

Ekkor elhallgatott a Pásztor. Valaki felkiáltott; talán valamelyik nagynéni lehetett.

Pislogni kezdett a villanykörte, egy pillanatra sötétebb lett a szobában, mintha nagy sötétség vette volna körül a lámpát. Azon a helyen nőtt meg az árnyék, ahova Michal nagyapa nézett; felduzzadt, nagyobb lett, akkorára dagadt, hogy elfoglalta a helyiség egyharmadát, aztán gyorsan visszahúzódott és fölszívódott.

Zöld ruha, rózsza a sötét hajban, barnára sült, fedetlen karok. Melegen mosolyog, ahogy odalép a nagyapához, az ágyára ül, megfogja az öregember reszkető kezét; a nagyapa rámosolyog.

Nagy a csend. A Pásztor fölemeli a karját, mintha mózesi csapásra készülne. Apám elkapja a karját, lefogja. Joanna néni elfordul a többiektől, a falhoz szorítja a homlokát.

A fiatal nő, aki rózsát visel a hajában, visszafekteti a nagyapát az ágyra, megigazítja a párnát a feje alatt. A csöndben meghallottam volna, ha mond valamit; nem mond semmit. A nagyapa fölé hajol. Azt hittem, megcsókolja – de nem. Kézfejjével végigsimítja félig nyitott száját, gyengéden lezárja a szemhéját. Még mindig könnyű mosoly játszik az arcán. A fülében kicsi, fényes, ezüst fülbevalók.

Aztán fölállt, rám nézett, lesimította a ruháját, és szétfoszlott a levegőben.

Egy hónappal azután találkoztunk Michał nagyapával a tölgyfa alatt, hogy elvitte a szép Halál, akkor mondott nekünk mesét.

Később az is előfordult, hogy olyankor látogatott meg bennünket, engem és a húgomat, amikor együtt voltunk, de sokkal gyakrabban jött el hozzánk, amikor egyedül voltunk. Tudom, hogy rendszeresen megjelent, hogy álomba ringassa Larysát, aki minden este várta. Nekem is volt ilyen időpontom és ilyen helyem – elég volt ugyanis fölmásznom a tetőre.

Honnan jött, hová ment vissza – csak a levegőben közlekedhetett, különben hallottam volna, hogy megroppannak a cserepek súlyos léptei alatt.

A szomszédos kéménynek támaszkodva üldögélt, egy irányba néztünk. A szél szétvitte a sötétben dohányának illatát.

– Midász Király a lábát törte. A papa szerint nem forr össze jól.

– Vad ló volt.

– Valószínűleg agyonlövi. Daniel volt a Vásáron, rengeteget költött. Azt ígéri, hogy meg-nőszik. Mindenki dühös rá.

– Ó, emlékszem, amikor idehozta azt a vörös kislányt a Mesenita családtól. Aztán egyszer csak, az éjszaka közepén, dobogás,